

УДК 374.32:159.954(100)(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13\(54\)-1103-1117](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13(54)-1103-1117)

Кеснер Юлія Петрівна аспірантка кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління ЖДУ імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0009-0003-3624-7654>

Антонова Олена Євгеніївна завідувач кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, доктор педагогічних наук, професор ЖДУ імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-3240-6297>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРЕАТИВНОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПІДХОДІВ

Анотація. У статті представлено комплексний компаративний аналіз міжнародних та українських теоретичних підходів до визначення та розвитку креативності в закладах позашкільної освіти. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим визнанням креативності як ключової компетентності XXI століття міжнародними організаціями (ОЕСР, Європейська Комісія, ЮНЕСКО) та унікальним потенціалом позашкільної освіти для розвитку творчих здібностей завдяки добровільності участі, варіативності програм та орієнтації на інтереси учнів.

Методологія дослідження базується на порівняльному аналізі, систематизації та узагальненні наукових джерел англо-американської, європейської та української дослідницьких традицій. Дослідження інтегрує емпіричні дані щодо ефективності позашкільних програм у США (понад 1500 учасників у 158 програмах, покращення креативного мислення на 65-85%). Теоретичну основу становлять сучасні теорії креативності: компонентна модель Т. Амабайл з акцентом на внутрішній мотивації; теорія потоку М. Чиксентміхаї; модель «4С» Дж. Кауфмана та Р. Бегетто.

У статті розглянуто провідні міжнародні моделі розвитку креативності в позашкільних закладах: у США – програма 21st Century Community Learning Centers (понад 10 000 центрів, 2+ млн учнів), партнерство NASA з Department of Education, Boys & Girls Clubs of America (понад 4 млн молоді), програма 4-H Youth Development (6 млн учасників у 60 країнах); у Фінляндії – національна модель хобі Harrastamisen Suomen malli, Центр цифрової молодіжної роботи Verke; у Німеччині – мережа Jugendzentren (понад 13 000 центрів), учнівські

дослідницькі центри Schülerforschungszentren; у Швеції – культурні школи Kulturskolan (350 000 дітей щорічно), центри дозвілля Fritidsgård; на рівні ЄС – програми Erasmus+ Youth (бюджет понад 10 млрд євро), eTwinning (358 000+ педагогів з 44 країн).

Компаративний аналіз виявив спільні характеристики (визнання позашкільних закладів оптимальним середовищем для креативності, акцент на внутрішній мотивації, використання проєктного навчання, інтеграція STEM і мистецтв, розвиток індивідуальної та колективної креативності) та відмінності в інституційних рамках (різноманітність форм vs державна мережа), моделях фінансування (змішане/повністю державне vs переважно бюджетне), методичних підходах (індивідуалізм vs елементи колективізму), теоретичних концепціях (прагматичні vs духовно-моральні), рівні цифровізації (високий vs нерівномірний).

Ключові слова: креативність, позашкільна освіта, неформальна освіта, позашкільні програми, компаративний аналіз, дивергентне мислення, STEM-освіта, креативна педагогіка, внутрішня мотивація, теорія потоку.

Kesner Yuliia (Julia P. Kesner) PhD student at the Department of Professional Pedagogy, Special Education, Andragogy and Management, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0009-0003-3624-7654>

Antonova Olena Head of the Department of Professional Pedagogy, Special Education, Andragogy and Management, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-3240-6297>

THEORETICAL FOUNDATIONS OF CREATIVITY IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF FOREIGN AND UKRAINIAN APPROACHES

Abstract. The article presents a comprehensive comparative analysis of international and Ukrainian theoretical approaches to defining and developing creativity in out-of-school education institutions. The relevance of the study is determined by the growing recognition of creativity as a key competence of the 21st century by international organizations (OECD, European Commission, UNESCO) and the unique potential of out-of-school education for developing creative abilities through voluntary participation, program variability, and student-centered orientation.

The research methodology is based on comparative analysis, systematization, and generalization of scientific sources from Anglo-American, European, and

Ukrainian research traditions. The study integrates empirical data on the effectiveness of afterschool programs in the USA (over 1,500 participants in 158 programs, 65-85% improvement in creative thinking). The theoretical framework encompasses contemporary creativity theories: T. Amabile's componential model emphasizing intrinsic motivation; M. Csikszentmihalyi's flow theory; J. Kaufman and R. Beghetto's 4C model.

The article examines leading international models of creativity development in out-of-school settings: in the USA – the 21st Century Community Learning Centers program (over 10,000 centers, 2+ million students), NASA partnership with the Department of Education, Boys & Girls Clubs of America (over 4 million youth), 4-H Youth Development program (6 million participants in 60 countries); in Finland – the national hobby model Harrastamisen Suomen malli, Digital Youth Work Center Verke; in Germany – the Jugendzentren network (over 13,000 centers), student research centers Schülerforschungszentren; in Sweden – cultural schools Kulturskolan (350,000 children annually), leisure centers Fritidsgård; at EU level – Erasmus+ Youth programs (budget over 10 billion euros), eTwinning (358,000+ educators from 44 countries).

The comparative analysis revealed common characteristics (recognition of out-of-school institutions as an optimal environment for creativity, emphasis on intrinsic motivation, use of project-based learning, integration of STEM and arts, development of individual and collective creativity) and differences in institutional frameworks (diversity of forms vs. state network), funding models (mixed/fully state vs. predominantly budgetary), methodological approaches (individualism vs. elements of collectivism), theoretical concepts (pragmatic vs. spiritual-moral), digitalization level (high vs. uneven).

Keywords: creativity, out-of-school education, non-formal education, afterschool programs, comparative analysis, divergent thinking, STEM education, creative pedagogy, intrinsic motivation.

Постановка проблеми. У контексті глобальної трансформації освітньої парадигми проблема розвитку креативності в позашкільній освіті набуває критичного значення як для наукового дискурсу, так і для практики освітньої діяльності. Міжнародні організації, зокрема Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейська Комісія та ЮНЕСКО, визнають креативність однією з ключових компетентностей ХХІ століття, що визначає успішність особистості в умовах стрімких технологічних змін, невизначеності майбутнього та необхідності постійної адаптації до нових викликів [24; 16].

Позашкільна освіта (out-of-school education, non-formal education, afterschool programs) створює унікальні можливості для розкриття творчого

потенціалу особистості завдяки таким характеристикам, як добровільність участі, варіативність програм, орієнтація на інтереси та потреби учнів, відсутність жорсткої регламентації змісту та методів навчання, можливість міжвікової взаємодії та інтеграції різних освітніх напрямів [30].

Згідно з даними Afterschool Alliance, що проводить масштабні дослідження позашкільної освіти в США, понад 10 мільйонів дітей щорічно відвідують позашкільні програми, при цьому близько 70% батьків повідомляють про доступ до можливостей STEM-освіти (Science, Technology, Engineering, Mathematics) саме в позашкільних закладах [9]. Ці статистичні дані свідчать про зростаючу роль позашкільної освіти як важливого освітнього середовища, що доповнює та розширює можливості формальної школи.

Численні емпіричні дослідження демонструють, що позашкільні програми особливо ефективні для розвитку креативності, оскільки вони менш обмежені стандартизованими вимогами, можуть гнучко адаптувати зміст та методи навчання до індивідуальних особливостей учнів, створюють атмосферу психологічної безпеки для творчого експериментування та мають більше можливостей для інтеграції різних освітніх напрямів [32]. Ці характеристики позашкільного середовища співзвучні з теоретичними положеннями про умови розвитку креативності, сформульованими в роботах Т. Амабайл, М. Чиксентміхаї, Дж. Кауфмана та інших провідних дослідників креативності.

В Україні система позашкільної освіти має глибокі історичні традиції, що сягають початку XX століття, та охоплює понад 1300 закладів різних типів і профілів: будинки та палаци дитячої та юнацької творчості, станції юних техніків, станції юних натуралістів, центри туризму та краєзнавства, мистецькі школи (музичні, художні, хореографічні), дитячо-юнацькі спортивні школи тощо [1]. Ця розгалужена мережа закладів створює широкі можливості для розвитку різноманітних видів креативності: художньої, наукової, технічної, екологічної, соціальної.

Проте, незважаючи на багату історію та потенціал української системи позашкільної освіти, питання розвитку креативності в цих закладах потребує ґрунтовного теоретичного осмислення з урахуванням сучасних наукових підходів та міжнародного досвіду. Особливої актуальності набуває необхідність компаративного аналізу провідних світових моделей розвитку креативності та визначення можливостей їх адаптації до українського освітнього контексту з урахуванням національних особливостей, традицій та сучасних викликів.

Цифрова трансформація освіти, поширення STEM та STEAM-підходів, інтеграція мистецтва та науки, розвиток maker-культури, акцент на проєктному навчанні та інших інноваційних методиках створюють нові виклики для системи позашкільної освіти, що вимагає переосмислення традиційних

підходів до розвитку творчих здібностей учнів. У цьому контексті вивчення міжнародного досвіду та теоретичних засад креативності набуває особливого значення для модернізації української системи позашкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади дослідження креативності базуються на багатій науковій традиції, що охоплює різні дисципліни: психологію, педагогіку, соціологію, нейронауку, культурологію.

Сучасні підходи до розуміння креативності характеризуються міждисциплінарністю, екологічністю (розглядом креативності у взаємодії особистості з середовищем) та увагою до контекстуальних факторів, що впливають на прояв та розвиток творчих здібностей.

Компонентна модель креативності Терези Амабайл (Teresa Amabile) є однією з найвпливовіших теорій у цій галузі. Згідно з цією моделлю, креативність визначається взаємодією трьох основних компонентів: (1) предметні знання та технічні навички у відповідній галузі (domain-relevant skills); (2) навички креативного мислення, що включають когнітивний стиль, здатність до дивергентного мислення, схильність до ризику; (3) внутрішня мотивація завдання (task motivation), що є найважливішим компонентом [10].

Дослідження Амабайл емпірично довели, що внутрішня мотивація є критично важливою для креативності, особливо в неформальному освітньому середовищі, де учні мають свободу вибору напрямів діяльності. Принцип внутрішньої мотивації креативності (intrinsic motivation principle of creativity) стверджує, що люди найбільш креативні, коли їх мотивує інтерес, задоволення та виклик від самої роботи, а не зовнішні стимули, такі як оцінки, винагороди або конкуренція. Це положення має пряме застосування до позашкільної освіти, де добровільність участі та орієнтація на інтереси учнів створюють сприятливі умови для внутрішньої мотивації.

Михай Чиксентміхаї (Mihaly Csikszentmihalyi) розробив теорію потоку (flow theory), що описує стан оптимального досвіду, коли людина повністю занурена в діяльність, відчуває злиття дії та усвідомлення, втрату самосвідомості, відчуття контролю та спотворення відчуття часу [15]. Стан потоку виникає за умови балансу між рівнем виклику завдання та рівнем навичок особистості: завдання має бути достатньо складним, щоб викликати зацікавлення, але не настільки складним, щоб викликати тривогу.

Лонгітюдні дослідження Чиксентміхаї з використанням методу вибіркового досвіду (Experience Sampling Method), коли підлітки протягом тижня в випадкові моменти фіксували свою діяльність та емоційний стан, показали важливий результат: стани потоку значно частіше виникають під час позакласних активностей, таких як спорт, хобі, мистецтво, волонтерство, ніж під час формального шкільного навчання. Це пояснює високу ефективність позашкільних програм для розвитку креативності: вони створюють умови для

переживання стану потоку через добровільність вибору, відповідність завдань рівню підготовки учнів, можливість глибокого занурення в діяльність без зовнішніх переривань.

Джеймс Кауфман (James C. Kaufman) та Рональд Бегетто (Ronald A. Beghetto) запропонували модель «Чотири С» креативності (Four C Model of Creativity), яка диференціює рівні креативності за масштабом та визнанням: (1) mini-c – особиста креативність, нові та значущі інсайти для самої особистості в процесі навчання; (2) little-c – щоденна креативність, що проявляється у повсякденному житті та не вимагає особливої експертизи; (3) Pro-c – професійна експертна креативність, досягнення на професійному рівні без визнання як геніальна; (4) Big-C – визнана геніальна креативність, що робить значний внесок у культуру та суспільство [21].

Ця модель особливо корисна для розуміння траєкторій розвитку креативності в позашкільному середовищі, де учні прогресують від mini-c (особистих відкриттів та інсайтів на початкових етапах навчання) до little-c (впевненого володіння навичками та здатності створювати щось нове в межах своєї компетенції) та, в окремих випадках, до Pro-c (професійного рівня майстерності, що дозволяє робити значущий внесок у свою галузь). Розуміння цих рівнів дозволяє педагогам позашкільної освіти встановлювати адекватні очікування, створювати відповідні виклики та підтримувати розвиток креативності на кожному етапі.

Важливим аспектом теоретичного обґрунтування розвитку креативності є питання вимірювання та оцінювання творчих здібностей. Класичні тести креативного мислення, розроблені Елісом Полом Торренсом (E. Paul Torrance Tests of Creative Thinking, ТТСТ), оцінюють дивергентне мислення через показники гнучкості (кількість категорій відповідей), оригінальності (унікальність відповідей), деталізації (розробленість ідей) та плавності (загальна кількість ідей). Лонгітюдні дослідження, що тривали понад 40 років, продемонстрували значущі кореляції між показниками тестів креативного мислення Торренса в дитинстві та реальними творчими досягненнями учасників у дорослому віці: для творчих особистісних досягнень коефіцієнт кореляції становив $r = 0,40$, для публічних творчих досягнень $r = 0,51$ [14].

Українська педагогічна наука має власну багату традицію дослідження творчості та креативності, що інтегрує світові теоретичні надбання з національними освітніми цінностями та практиками. Провідні вітчизняні науковці розробляють оригінальні концепції, що враховують специфіку українського освітнього контексту, історичні традиції та сучасні виклики.

Світлана Олексіївна Сисоєва є засновницею вітчизняної креативної педагогіки як самостійного наукового напрямку. У своїх фундаментальних працях вона розробила концепцію креативної педагогіки, що інтегрує західні

теорії креативності з українською освітньою традицією та духовно-моральними цінностями [7; 8]. На відміну від більш прагматичних західних підходів, що акцентують на економічній корисності креативності (інновації, підприємництво, конкурентоспроможність), Сисоєва підкреслює духовно-моральні виміри креативності, її зв'язок з особистісним розвитком, ціннісними орієнтаціями та соціальною відповідальністю.

Олена Володимирівна Биковська створила фундаментальну теорію позашкільної освіти як соціально-педагогічної системи [1; 2]. У її дослідженнях позашкільна освіта розглядається не просто як додаткова або дозвіллева активність, а як самостійна підсистема національної освіти з власною метою (розвиток творчих здібностей, талантів, обдарувань дітей), змістом (варіативні освітні програми за інтересами), методами (переважно інтерактивні, проєктні, дослідницькі), формами (гурткова робота, клуби, секції, студії, ансамблі, об'єднання) та результатами (компетентності, досягнення, самореалізація).

Григорій Петрович Пустовіт досліджував розвиток екологічної креативності учнів на станціях юних натуралістів та в інших закладах еколого-натуралістичного профілю [6]. Його роботи демонструють потенціал природничо-наукових позашкільних програм для формування не лише біологічних знань, але й творчого ставлення до довкілля, екологічної свідомості, дослідницьких навичок, системного мислення.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного компаративного аналізу теоретичних засад креативності в позашкільній освіті на основі зарубіжних (насамперед, північноамериканських та європейських) і українських наукових підходів, виявленні спільних та відмінних характеристик, критичному осмисленні можливостей та обмежень різних моделей, визначенні перспектив адаптації міжнародного досвіду в українському освітньому контексті з урахуванням національних особливостей, традицій та сучасних викликів.

Завдання дослідження:

Проаналізувати сучасні теорії креативності (компонентна модель Т. Амабайл, теорія потоку М. Чиксентміхаї, модель «4С» Дж. Кауфмана та Р. Бегетто) та їх специфічне застосування в контексті позашкільної освіти.

Систематизувати провідні міжнародні моделі та програми розвитку креативності в позашкільних закладах різних країн (США, Фінляндія, Німеччина, Швеція, країни ЄС) з виявленням їх концептуальних основ, організаційних форм, методичних підходів та емпірично підтверджених результатів.

Охарактеризувати українські теоретичні підходи до розвитку креативності в системі позашкільної освіти та їх відображення в практиці вітчизняних закладів.

Здійснити детальний компаративний аналіз зарубіжних та українських підходів із виявленням спільних характеристик, принципових відмінностей, переваг та обмежень кожної моделі.

Методологічну основу дослідження становить компаративний (порівняльний) підхід, що дозволяє виявити спільне і відмінне в теоретичних засадах, організаційних моделях та практиках розвитку креативності різних національних освітніх традицій.

Компаративна педагогіка як галузь наукового знання надає інструментарій для систематичного зіставлення освітніх систем, виявлення універсальних закономірностей та національно-специфічних особливостей, критичного аналізу переваг та недоліків різних підходів, обґрунтованих рекомендацій щодо адаптації зарубіжного досвіду.

Дослідження базується на фундаментальних методологічних принципах: (1) системності – розгляд позашкільної освіти як цілісної системи з взаємопов'язаними компонентами; (2) об'єктивності – спираючись на емпірично перевірені дані, уникнення упереджень; (3) міждисциплінарності – інтеграція психологічних, педагогічних, соціологічних підходів до вивчення креативності; (4) контекстуальності – врахування соціокультурного, економічного, політичного контексту функціонування освітніх систем; (5) історизму – розгляд явищ у їх розвитку та історичній обумовленості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міжнародні моделі розвитку креативності

Сполучені Штати Америки

Американська модель позашкільної освіти (afterschool programs) характеризується різноманітністю форм організації, значними обсягами фінансування та акцентом на STEM-освіті як засобі розвитку креативності та інноваційного мислення. Федерально фінансована програма 21st Century Community Learning Centers (21CCLC), створена у 1994 році і значно розширена в 2001 році, є найбільшою національною ініціативою позашкільної освіти у світі [31].

Станом на 2024 рік програма охоплює понад 10 000 центрів у всіх 50 штатах, що обслуговують понад 2 мільйони учнів щорічно з річним федеральним бюджетом близько 1,3 мільярда доларів.

У вересні 2024 року NASA оголосила про партнерство з Департаментом освіти США для інтеграції космічної тематики в позашкільні програми [23]. Дослідження Young et al. показало, що позашкільні STEM-програми підвищують інтерес учнів до науки та технологій з величиною ефекту $d = 0,47$ [34]. Мережа Boys & Girls Clubs of America обслуговує понад 4 мільйони молодих людей у більш ніж 4700 закладах [11]. Програма 4-H Youth Development охоплює 6 мільйонів учасників у 60 країнах світу [19].

Фінляндія

Фінська модель позашкільної освіти (harrastustoiminta) є унікальною завдяки універсальності та доступності. Національна модель хобі (Harrastamisen Suomen malli), запроваджена у 2021 році, гарантує кожній дитині можливість займатися принаймні одним безкоштовним хобі [22]. Центр цифрової молодіжної роботи Verke підтримує інноваційні підходи до розвитку креативності через медіа-освіту, створення цифрового контенту, програмування, геймдизайн [33].

Німеччина та Швеція

Німецька система молодіжних центрів (Jugendzentren) налічує понад 13 000 закладів. Мережа учнівських дослідницьких центрів (Schülerforschungszentren) станом на 2023 рік налічує понад 50 центрів, обладнаних сучасною лабораторною технікою [27]. Шведська мережа культурних шкіл (Kulturskolan) охоплює близько 350 000 дітей щорічно у 300 закладах, надаючи безкоштовний або субсидований доступ до мистецької освіти [29].

Узагальнені характеристики провідних міжнародних моделей представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз міжнародних моделей розвитку креативності в позашкільній освіті

Країна/ Регіон	Провідні програми	Охоплення	Фокус креатив- ності	Модель фінансу- вання
США	21CCLC, NASA, Boys & Girls Clubs, 4-H	Понад 12 млн учнів	STEM, інновації, підприємництво	Федеральне + грантове
Фінлян- дія	Harrastamisen Suomen malli, Verke	Універсальне (всі діти)	Благополуччя, цифрова креативність	Повністю державне
Німе- ччина	Jugendzentren, Schülerforschungszentren	Понад 13 000 центрів	Наукова креативність	Федеральне + регіональне
Швеція	Kulturskolan, Fritidsgård	350 000 дітей щорічно	Художня креативність	Муніципальне
ЄС	Erasmus+ Youth, eTwinning	Понад 358 000 педагогів	Міжкультурна креативність	Європейське + національне

Українська система позашкільної освіти має унікальні характеристики. По-перше, широка диверсифікація закладів за профільною спрямованістю: художня, науково-технічна, еколого-натуралістична, туристсько-краєзнавча, спортивна. По-друге, глибока інтеграція з формальною освітою. По-третє, система зберігає традиції колективного виховання та масових заходів. Переважна більшість закладів є державними або комунальними, що забезпечує відносно безкоштовний або доступний за ціною доступ [1; 2].

Ключові теоретичні моделі креативності та їх застосування в позашкільній освіті систематизовано в таблиці 2.

Таблиця 2

**Ключові теоретичні моделі креативності
та їх застосування в позашкільній освіті**

Теорія/Модель	Автор	Ключові компоненти	Застосування в позашкільній освіті
Компонентна модель	Тереза Амабайл	Предметні знання, креативне мислення, внутрішня мотивація	Акцент на внутрішній мотивації через добровільність
Теорія потоку	Михай Чиксентміхаї	Оптимальний досвід, баланс виклику та навичок	Створення умов для глибокого занурення
Модель 4С	Кауфман та Бегетто	mini-c, little-c, Pro-c, Big-C рівні	Траєкторії розвитку від особистої до професійної креативності
Креативна педагогіка	Світлана Сисоєва	Духовно-моральні виміри, креативне середовище	Інтеграція західних теорій з українськими цінностями
Соціально-педагогічна система	Олена Биковська	Цілісна система з власними цілями, змістом, методами	Державна мережа закладів різних профілів

Компаративний аналіз підходів

Порівняльний аналіз зарубіжних та українських підходів виявляє як спільні характеристики, так і суттєві відмінності. Спільні характеристики: визнання позашкільних закладів оптимальним середовищем для креативності,

акцент на внутрішній мотивації, використання проєктного навчання, інтеграція STEM-освіти з мистецтвами, розвиток індивідуальної та колективної креативності. Відмінності в підходах: (1) Інституційні рамки – західні моделі характеризуються різноманітністю форм, українська система базується на мережі державних закладів; (2) Моделі фінансування – на Заході змішане або повністю державне, в Україні переважно бюджетне; (3) Методичні підходи – західні моделі акцентують на індивідуальному розвитку, українська традиція зберігає елементи колективного виховання; (4) Теоретичні концепції – західні теорії орієнтовані на прагматичні результати, українські підходи включають духовно-моральний вимір; (5) Цифровізація – західні програми інтенсивно використовують технології, українська система перебуває на етапі трансформації.

Емпіричні дані ефективності

Дослідження Vandell, Reisner та Pierce, що охопило понад 1500 учасників у 158 позашкільних програмах, продемонструвало покращення навичок креативного мислення на 65-85% порівняно з контрольною групою [32].

Мета-аналіз Young et al. виявив величину ефекту $d = 0,47$ на інтерес до STEM [34]. Річний звіт Boys & Girls Clubs показує, що 87% учасників покращили академічні показники, 76% демонструють позитивну поведінку, 73% розвивають лідерські якості [11]. Програма 4-H демонструє, що учасники в 4 рази частіше досягають успіхів у STEM-галузях [19].

Висновки. Компаративний аналіз теоретичних засад креативності в позашкільній освіті виявив багатогранність підходів до розуміння та розвитку творчих здібностей. Сучасні теорії креативності (Амабайл, Чиксентміхай, Кауфман-Бегетто) створюють міцну теоретичну основу для розвитку позашкільної освіти.

Провідні світові моделі демонструють різні підходи: американська модель з масштабним фінансуванням (21CCLC – понад \$1,3 млрд щорічно) та акцентом на STEM; фінська модель з універсальним доступом та акцентом на благополуччі; німецька модель з мережею дослідницьких центрів; шведська модель з культурними школами (350 000 дітей); європейські програми (Erasmus+, eTwinning), що стимулюють міжнародну співпрацю.

Емпіричні дані підтверджують ефективність позашкільних програм: покращення креативного мислення на 65-85%, позитивний вплив на інтерес до STEM ($d = 0,47$), довгостроковий вплив на кар'єрні траєкторії.

Українська система позашкільної освіти має унікальні характеристики: широку мережу державних закладів (понад 1300), різноманітність профілів, глибоку інтеграцію з формальною освітою, традиції колективного виховання. Національні теоретичні підходи (Сисоєва, Биковська, Пустовіт, Мачуський, Масол, Падалка) адаптують західні теорії до українського контексту.

Перспективи розвитку креативності в українській позашкільній освіті включають: інтенсифікацію цифровізації, розвиток STEAM-освіти, посилення міжнародної співпраці, диверсифікацію джерел фінансування, модернізацію матеріально-технічної бази, розвиток професійної компетентності педагогів, збереження національних традицій.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на: емпіричну верифікацію ефективності українських програм, розробку вітчизняних інструментів моніторингу креативності, адаптацію міжнародних методик, вивчення специфіки різних профільних напрямів, дослідження ефективності педагогічних методів, вивчення впливу цифровізації, компаративні дослідження регіональних особливостей.

Література:

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта як соціально-педагогічна система / О. В. Биковська // Освітні питання. – 2018. – № 85. – С. 45–52.
2. Биковська О. В. Креативний потенціал особистості в позашкільній освіті / О. В. Биковська. – Київ, 2021.
3. Масол Л. М. Художня креативність в естетичному вихованні / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2021. – № 34. – С. 12–18.
4. Мачуський В. В. Розвиток творчих здібностей учнів у позашкільних закладах науково-технічного профілю / В. В. Мачуський // Позашкільна освіта та виховання. – 2019. – № 2. – С. 34–40.
5. Падалка Г. М. Креативність у мистецькій освіті / Г. М. Падалка // Музичне мистецтво і освіта. – 2016. – № 12. – С. 2–8.
6. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання / Г. П. Пустовіт. – Київ: Педагогічна думка, 2019.
7. Сисоєва С. О. Креативна педагогіка / С. О. Сисоєва. – Київ : Академія, 2018.
8. Сисоєва С. О. Основи креативної педагогіки / С. О. Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2019.
9. Afterschool Alliance. America After 3PM: Afterschool programs in demand / Afterschool Alliance. – Washington, DC, 2014.
10. Amabile T. M. Creativity in context / T. M. Amabile. – Boulder, CO : Westview Press, 1996.
11. Boys & Girls Clubs of America. Annual Report: Impact on Youth Development / Boys & Girls Clubs of America. – Atlanta, GA, 2023.
12. BMFSFJ. Kinder- und Jugendplan des Bundes / BMFSFJ. – Berlin, 2020.
13. Council of Europe. EU Strategy on Youth Policy: Investing and Empowering / Council of Europe. – Strasbourg, 2010.
14. Cramond B. A report on the 40-year follow-up of the Torrance Tests / B. Cramond, J. Matthews-Morgan, D. Bandalos, L. Zuo // Gifted Child Quarterly. – 2005. – Vol. 49(4). – P. 283–291.
15. Csikszentmihalyi M. Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention / M. Csikszentmihalyi. – New York : Harper Collins, 1996.
16. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning / European Commission. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2019.

17. European Commission. Erasmus+ Programme Guide 2024 / European Commission. – Brussels, 2024.
18. Finnish National Agency for Education. Finnish education in a nutshell / Finnish National Agency for Education. – Helsinki, 2020.
19. 4-H. 4-H Youth Development: Annual Report / 4-H, National 4-H Council. – Washington, DC, 2023.
20. German Adult Education Association. Volkshochschule statistics 2022 / German Adult Education Association. – Bonn : DVV, 2023.
21. Kaufman J. C. Beyond big and little: The Four C Model of Creativity / J. C. Kaufman, R. A. Beghetto // Review of General Psychology. – 2009. – Vol. 13(1). – P. 1–12.
22. Ministry of Education and Culture Finland. Finnish Model for Hobbies / Ministry of Education and Culture Finland. – Helsinki, 2021.
23. NASA. NASA, US Department of Education Bring STEM to After-School Programs / NASA. – NASA News Release, September 23, 2024.
24. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030 / OECD. – Paris : OECD Publishing, 2018.
25. Papadakis S. Creativity and innovation in European education: Ten years eTwinning / S. Papadakis, M. Kalogiannakis // International Journal of Technology Enhanced Learning. – 2016. – Vol. 8(3–4). – P. 279–296.
26. Runco M. A. Torrance Tests of Creative Thinking as predictors of achievement / M. A. Runco, G. Millar, S. Acar, B. Cramond // Creativity Research Journal. – 2010. – Vol. 22(4). – P. 361–368.
27. Stiftung Jugend forscht. Schülerforschungszentren in Deutschland / Stiftung Jugend forscht. – Hamburg, 2023.
28. Swedish Agency for Youth and Civil Society. Youth centers in Sweden / Swedish Agency for Youth and Civil Society. – Stockholm, 2022.
29. Swedish Arts Council. Kulturskolan: Statistics and Analysis / Swedish Arts Council. – Stockholm, 2023.
30. UNESCO. Global Education Monitoring Report: Inclusion and education / UNESCO. – Paris : UNESCO, 2020.
31. U.S. Department of Education. 21st Century Community Learning Centers Program / U.S. Department of Education. – Washington, DC, 2024.
32. Vandell D. L. Outcomes linked to high-quality afterschool programs / D. L. Vandell, E. R. Reisner, K. M. Pierce // Afterschool Alliance Report. – 2007.
33. Verke. Digital youth work in Finland: Annual report / Verke. – Helsinki, 2023.
34. Young J. R. STEMulating interest: A meta-analysis of the effects of out-of-school time on student STEM interest / J. R. Young, N. A. Ortiz, J. L. Young // International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. – 2017. – Vol. 5(1). – P. 62–74.

References:

1. Bykovska, O. V. (2018). Pozashkilna osvita yak sotsialno-pedahohichna systema [Out-of-school education as a socio-pedagogical system]. *Osvitni pytannia – Educational Issues*, 85, 45–52 [in Ukrainian].
2. Bykovska, O. V. (2021). *Kreatyvnyi potentsial osobystosti v pozashkilnii osviti* [Creative potential of personality in out-of-school education]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Masol, L. M. (2021). Khudozhnia kreatyvnist v estetychnomu vykhovanni [Artistic creativity in aesthetic education]. *Mystetstvo ta osvita – Art and Education*, 34, 12–18 [in Ukr].

4. Machuskyi, V. V. (2019). Rozvytok tvorchykh zdibnostei uchniv u pozashkilnykh zakladakh naukovo-tekhnichnoho profilu [Development of students' creative abilities in out-of-school institutions of scientific and technical profile]. *Pozashkilna osvita ta vykhovannia – Out-of-school Education and Upbringing*, 2, 34–40 [in Ukrainian].

5. Padalka, H. M. (2016). Kreatyvnist u mystetskii osviti [Creativity in art education]. *Muzychne mystetstvo i osvita – Music Art and Education*, 12, 2–8 [in Ukrainian].

6. Pustovit, H. P. (2019). *Pozashkilna osvita i vykhovannia* [Out-of-school education and upbringing]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

7. Sysoieva, S. O. (2018). *Kreatyvna pedahohika* [Creative pedagogy]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].

8. Sysoieva, S. O. (2019). *Osnovy kreatyvnoi pedahohiky* [Fundamentals of creative pedagogy]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

9. Afterschool Alliance. (2014). *America After 3PM: Afterschool programs in demand*. Washington, DC: Author.

10. Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press.

11. Boys & Girls Clubs of America. (2023). *Annual report: Impact on youth development*. Atlanta, GA: Author.

12. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. (2020). *Kinder- und Jugendplan des Bundes*. Berlin: Author.

13. Council of Europe. (2010). *EU strategy on youth policy: Investing and empowering*. Strasbourg: Author.

14. Cramond, B., Matthews-Morgan, J., Bandalos, D., & Zuo, L. (2005). A report on the 40-year follow-up of the Torrance Tests. *Gifted Child Quarterly*, 49(4), 283–291.

15. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York, NY: Harper Collins.

16. European Commission. (2019). *Key competences for lifelong learning*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

17. European Commission. (2024). *Erasmus+ programme guide 2024*. Brussels: Author.

18. Finnish National Agency for Education. (2020). *Finnish education in a nutshell*. Helsinki: Author.

19. 4-H, National 4-H Council. (2023). *4-H youth development: Annual report*. Washington, DC: Author.

20. German Adult Education Association. (2023). *Volkshochschule statistics 2022*. Bonn: DVV.

21. Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, 13(1), 1–12.

22. Ministry of Education and Culture Finland. (2021). *Finnish model for hobbies*. Helsinki: Author.

23. National Aeronautics and Space Administration. (2024, September 23). *NASA, US Department of Education bring STEM to after-school programs* [Press release].

24. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). *The future of education and skills: Education 2030*. Paris: OECD Publishing.

25. Papadakis, S., & Kalogiannakis, M. (2016). Creativity and innovation in European education: Ten years eTwinning. *International Journal of Technology Enhanced Learning*, 8(3–4), 279–296.

26. Runco, M. A., Millar, G., Acar, S., & Cramond, B. (2010). Torrance Tests of Creative Thinking as predictors of achievement. *Creativity Research Journal*, 22(4), 361–368.

27. Stiftung Jugend forscht. (2023). *Schülerforschungszentren in Deutschland*. Hamburg: Author.
28. Swedish Agency for Youth and Civil Society. (2022). *Youth centers in Sweden*. Stockholm: Author.
29. Swedish Arts Council. (2023). *Kulturskolan: Statistics and analysis*. Stockholm: Author.
30. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2020). *Global education monitoring report: Inclusion and education*. Paris: UNESCO.
31. U.S. Department of Education. (2024). *21st Century Community Learning Centers Program*. Washington, DC: Author.
32. Vandell, D. L., Reisner, E. R., & Pierce, K. M. (2007). *Outcomes linked to high-quality afterschool programs*. Afterschool Alliance.
33. Verke. (2023). *Digital youth work in Finland: Annual report*. Helsinki: Author.
34. Young, J. R., Ortiz, N. A., & Young, J. L. (2017). STEMulating interest: A meta-analysis of the effects of out-of-school time on student STEM interest. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 5(1), 62–74.